# Welke begeleiding is effectief om BOL studenten in het mbo effectief te laten reflecteren op praktijkervaringen tijdens de studie?

Beantwoord door Niek van den Berg (kennismakelaar Kennisrotonde)

6 juli 2023

KR. 1694

## Kort antwoord

Om tot effectieve begeleiding bij reflectie op praktijkervaringen te komen, is het belangrijk dat de doelstellingen van de reflectie duidelijk zijn voor studenten en begeleiders. Verder zijn voorbeeldgedrag en reflectieve vragen van begeleiders effectief om studenten te leren reflecteren. Soms kan dit tijdens het werk (reflectie-in-actie), soms achteraf (reflectie-op-actie). Het helpt om de reflectie te structureren aan de hand van een vaste set vragen.

## Antwoord

### Reflecteren op praktijkervaringen is zowel een middel als een doel

Reflecteren op praktijkervaringen in het mbo is belangrijk om optimaal te leren van ervaringen op de werkplek. Onder meer kunnen studenten zo dat wat ze op school hebben geleerd verbinden met wat ze in de praktijk leren en zo tot meer inzichten en betere prestaties komen. Om tot succesvolle reflectie te komen, moet onder meer de voorbereiding op school op het leren op de werkplek goed zijn, moet er op de werkplek ook echt gelegenheid zijn om te reflecteren, en moeten begeleiders goed toegerust zijn om studenten daarbij te begeleiden. Dit blijkt onder meer uit de brede reviewstudie over werkplekleren van Nieuwenhuis et al. (2017).

Reflecteren op praktijkervaringen komt echter vaak maar beperkt uit de verf, omdat onvoldoende aan voorgaande condities wordt voldaan. Studenten begeleiden bij reflecteren heeft bijvoorbeeld niet altijd prioriteit. Dit komt onder meer doordat werkbegeleiders naast begeleider meer rollen hebben zoals gastheer, raadgever én beoordelaar van studenten (Aalsma et al., 2014; Kroeze, 2014). Werkbegeleiders blijken studenten ook graag als zelfstandige collega's te zien en minder als collega in opleiding (Ceelen et al., 2021).

Praktijkervaringen zijn niet alleen aangrijpingspunten voor reflectie om te leren, maar ook om te leren reflecteren (Wegener, 2014; Woudt-Mittendorff, 2019). Mbo-studenten in beroepsopleidende leerwegen (BOL) zijn doorgaans nog te jong om al optimaal te kunnen reflecteren. Ze hebben daarvoor taal- en executieve vaardigheden nodig en het vermogen te kunnen denken vanuit het eigen perspectief én dat van

de ander. De ontwikkeling van deze vermogens duurt tot in de jongvolwassenheid (Jolles e.a., 2006; Kinkhorst, 2010). Het is dus belangrijk studenten te begeleiden om te leren reflecteren (Jolles, 2016), maar dat blijkt in de praktijk weerbarstige materie te zijn, zo laten onder meer gevalstudies zien (De Bruijn & Leeman, 2010). Docenten en andere begeleiders vinden het vaak lastig om studenten hierbij te ondersteunen (Kennisrotonde, 2023).

Onderzoek naar begeleiding bij reflecteren (in het algemeen en op praktijkervaringen in het bijzonder) in het mbo is schaars; vandaar dat hieronder ook wordt geput uit onderzoek in het hoger onderwijs. Bedacht moet worden dat inzichten uit het hoger onderwijs niet zonder meer zijn te vertalen naar het mbo, onder meer omdat mbo-studenten doorgaans nadrukkelijker begeleiding nodig hebben.

## Duidelijkheid over doelen van reflectie helpt om leerdoelen te bereiken

Zoals voor leerdoelen in het algemeen, geldt ook voor reflectie-activiteiten dat ze effectiever zijn wanneer begeleiders en studenten weten waartoe ze dienen en dat ze daar een gedeeld beeld bij hebben. Er kunnen echter allerlei doelen zijn, en waar het vooral om gaat is in de praktijk niet altijd duidelijk. Dit blijkt onder meer uit een reviewstudie van 42 studies in het hoger onderwijs (Van Beveren et al., 2018).

Taakreflectie en zelfreflectie zijn twee vormen van reflectie tijdens de studie, ook als het gaat om praktijkervaringen (Kinkhorst, 2010; Kennisrotonde, 2019; Kennisrotonde, 2023; Mittendorff, 2014). Bij taakreflectie (of methodiekreflectie) passen studenten theorie toe op hun praktijkervaringen, op hun eigen professionele handelen. Doelen hiervan zijn dat ze zich de theorie eigen maken en nieuwe kennis ontwikkelen. Zo ontwikkelen ze hun handelingsrepertoire. Bij zelfreflectie (of persoonlijke reflectie) kijken studenten veel meer naar vragen over hun persoonlijke ontwikkeling: wie ben ik, wat wil ik, wat zijn mijn ambities en waar wil ik nog in groeien? Het doel is dat studenten meer controle krijgen over hun eigen denken, motivatie en gedrag.

## Voorbeeldgedrag en reflectieve vragen helpen bij reflectie in-actie en op-actie

Naast reflectiedoelen verhelderen kunnen begeleiders met voorbeeldgedrag (modelleren) en reflectieve vragen studenten helpen om te reflecteren (Procee & Visscher-Voerman, 2004; Visscher-Voerman, 2018). Voorbeelden van dat soort vragen zijn: Wat ging er goed? Wat ging er niet goed? Hoe kwam dat? Hoe heb je het aangepakt? Wat zou je de volgende keer anders doen en hoe dan?

Werkbegeleiders en docenten verschillen in mogelijkheden om studenten te begeleiden bij reflectie tijdens het handelen (reflectie-in-actie, Schön, 1991) en achteraf (reflectie-op-actie). Werkbegeleiders zijn vaker in de positie voor reflectie-in-actie, vooral als ze samen met studenten op de werkplek bezig zijn. Zo kunnen ze authentiek voorbeeldgedrag laten zien waar studenten zichzelf aan kunnen spiegelen. Als studenten aan het werk zijn en er gelegenheid is om dat heel kort te onderbreken, kunnen werkbegeleiders reflectieve vragen stellen en zo studenten helpen om te reflecteren en te bedenken hoe ze hun handelen direct bij kunnen stellen. In de praktijk is die gelegenheid er echter maar zelden; of wordt die zelden op een passende manier benut en gaat het werk intussen alweer verder. In simulatie-omgevingen zijn daar meer mogelijkheden voor, maar ook die worden vaak maar weinig benut (Kennisrotonde, 2020; Khaled, 2014).

Docenten en werkbegeleiders kunnen ook ondersteunen bij reflectie-op-actie. Het is dan echter lastiger om goed na te gaan wat er gebeurde, vooral als ze niet bij het handelen van de student aanwezig waren. Als ze er wel bij waren of als er bijvoorbeeld filmopnames beschikbaar zijn, is er meer gelegenheid om goed te reflecteren en om daarbij verschillende perspectieven mee te nemen en zo tot nieuwe inzichten komen. Een vaste set gevalideerde vragen kan begeleiders helpen om de reflectie te structureren en bijvoorbeeld expliciet de relatie te leggen tussen praktijkervaring en theorie. Dit blijkt onder meer uit een evaluatiestudie van begeleide reflectie door 21 docenten in opleiding (Leijen et al., 2015).

## Geraadpleegde bronnen

Aalsma, E., Van den Berg, J., & De Bruijn, E. (2014). *Verbindend perspectief op opleiden naar vakmanschap. Expertisegebieden van docenten en praktijkopleiders in het mbo*. Ecbo.

Ceelen, L., Khaled, A., Nieuwenhuis, L., & De Bruijn, E. (2021). Pedagogic practices in the context of students' workplace learning: a literature review, *Journal of Vocational Education & Training*, 75(4), 810-842.

De Bruijn, L., & Leeman, Y. (2010). Authentic and self-directed learning in vocational education: Challenges to vocational educators. *Teaching and Teacher Education*, 27(4), 694-702.

Jolles, J. (2016). *Het tienerbrein. Over de adolescent tussen biologie en omgeving*. Amsterdam University Press.

Jolles, J., De Groot, R. H. M., Van Benthem, J. F. A. K., Dekkers, H. P. J. M., De Glopper, C. M. & Uijlings, H. B. M. (2006). *Brain Lessons. A contribution to the international debate on Brain, Learning & Education.* Neuropsych Publishers.

Kennisrotonde. (2019). *Zijn er effectieve werkwijzen om kinderen van 4 tot 6 jaar te stimuleren tot reflectie op hun eigen activiteiten?* (KR.608).

Kennisrotonde (2020). *Wat is de meest effectieve manier om praktijksimulaties te ontwerpen in een vraaggerichte leeromgeving voor mbo-studenten in de entreeopleiding en niveau 2?* (KR.974).

Kennisrotonde. (2023). *In hoeverre draagt zelfreflectie door mbo-4 studenten in de context van studieloopbaanbegeleiding bij aan hun studiesucces?* (KR.1021).

Khaled, A. (2014). *Innovations in hands-on simulations for competence development: authenticity and ownership of learning and their effects on student learning in secondary and higher vocational education* (Proefschrift Wageningen University).

Kinkhorst, G. (2010). Didactische ontwerpregels voor reflectieonderwijs. *OnderwijsInnovatie*, 12(1), 17-25.

Kroeze, C. J. A. (2014). Georganiseerde begeleiding bij opleiden in de school. Proefschrift Tilburg University.

Leijen, Ä., Allas, R., Pedaste, M., Knezic, D., Marcos, J.-J. M., Meijer, P., & Toom, A. (2015). How to Support the Development of Teachers' Practical Knowledge: Comparing Different Conditions. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 191, 1205-1212.

Mittendorff, K. (2014). Leren reflecteren. In: F. Meijers, M. Kuijpers, K. Mittendorff & G. Wijers (red.). *Het onzekere voor het zekere. Kwetsbaarheid als kracht in loopbaandialogen*. Garant.

Nieuwenhuis, L., Hoeve, A., Nijman, D.J., & Van Vlokhoven, H. (2017). *Pedagogisch-didactische vormgeving van werkplekleren in het initieel beroepsonderwijs: een internationale reviewstudie*. HAN, Kenniscentrum Kwaliteit van Leren.

Procee, H., & Visscher-Voerman, J. I. A. (2004). Reflecteren in het onderwijs: Een kleine systematiek. *Velon, tijdschrift voor lerarenopleiders, 25*(3), 37-44.

Schön, D. (1983). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. Arena.

Van Beveren, L., Roets, G., Buysse, A., & Rutten, K. (2018). We all reflect, but why?: A systematic review of the purposes of reflection in higher education in social and behavioral sciences. *Educational Research Review, 24*, 1-9.

Visscher-Voerman, J. I. A. (2018). *Perspectieven op curriculuminnovatie in het hoger onderwijs* (lectorale rede). Saxion Hogeschool.

Wegener, C. (2014). A situated approach to VET students' reflection processes across boundaries. *Journal of Education and Work, 27*(4), 454-473.

Woudt-Mittendorff, K. (2019). Bouwstenen voor SLB 2.0: een toekomstbestendig ontwerp. *OnderwijsInnovatie, 21*(3), 32-34.

## Meer weten?

- **Kennisrotonde (2019)** *Zijn er effectieve werkwijzen om kinderen van 4 tot 6 jaar te stimuleren tot reflectie op hun eigen activiteiten?* **(KR.608)**
- **Kennisrotonde (2020)** *Wat is de meest effectieve manier om praktijksimulaties te ontwerpen in een vraaggerichte leeromgeving voor mbo-studenten in de entreeopleiding en niveau 2?* (KR.974)
- Kennisrotonde (2020) *In hoeverre draagt zelfreflectie door mbo-4 studenten in de context van studieloopbaanbegeleiding bij aan hun studiesucces?* (KR.1021)

In een latere literatuurstudie gaat de Kennisrotonde nader in op kenmerken van *effectieve werkbegeleiders* (Kennisrotonde, te verschijnen).

## Over deze vraag

| | |
|---|---|
| Opgesteld door: | Niek van den Berg (kennismakelaar Kennisrotonde) |
| Vraagsteller: | docent mbo |
| Onderwijssector: | mbo |

Trefwoorden: werkbegeleiding, praktijkervaringen, reflecteren

Referentie: Kennisrotonde. (2023). *Welke begeleiding is effectief om BOL studenten in het mbo effectief te laten reflecteren op praktijkervaringen tijdens de studie?* (KR.1694)

Dit antwoord is gepubliceerd op Kennisrotonde.nl. De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een dienst van het NRO.